

5. Реан А. А., Бодровская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бодровская, С. И. Розум. – Серия «Учебник нового века». – СПб.: Питер, 2000. – 432 с.

6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Серия «Мастера психологии». – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.

7. Шпакин Д. А. Педагогические условия внедрения новых образовательных стандартов в России [Электронный ресурс] / Д. А. Шпакин // Начальная школа. – Серия: «Новый образовательный стандарт». – С. 1–5. – Режим доступа: <http://www.school2100.ru/upload/iblock/7ae/7ae57066577c25929aa4989766111a81.pdf>

8. Штеймарк О. В. Педагогические условия эффективного использования компьютерных технологий в педагогическом процессе [Электронный ресурс] / О. В. Штеймарк // Научный потенциал: работы молодых ученых. – 2008. – № 1. – С. 211–215. – Режим доступа: http://www.zpu-journal.ru/zpu/2008_1/Shteimark.pdf

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кришталь Аліна Олександрівна – аспірант Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Коло наукових інтересів: застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

УДК 378.4.014.6 (477.54) "18/19"

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ В ХАРКІВСЬКОМУ ІМПЕРАТОРСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.)

Сергій КУЛІШ (Харків)

Актуальність і постановка проблеми. В умовах глобалізації і побудови постіндустріального суспільства проблеми освіти та науки стають пріоритетними в усьому світі, бо вони визначають майбутнє кожної країни. Вирішуючи ці проблеми суспільство ставить вимоги перед ВНЗ щодо ефективного та високоякісного надання освітніх послуг. Одним із важливих елементів навчально-педагогічної освіти університетів є форма контролю знань студентів. Тому, звертаючись до історії університетів минулого в Російській імперії, які весь час шукали оптимальні форми контролю, як у галузі викладання предметів так і контролю за якістю знань студентів.

Мета статті – проаналізувати діяльність професорсько-викладацького корпусу, адміністрації Харківського університету в пошуках технології потрібного контролю за якістю знань студентів в XIX – початку XX ст. як у галузі методики викладання предметів так і форми контролю рівня знань студентів.

При проведенні реформування навчально-педагогічної системи університетів весь час тривав пошук оптимальних форм контролю рівня засвоєння студентами лекційних та практичних занять. При організаційно-методичному оформленні системи випробувань найбільш складною проблемою виявився пошук потрібного співвідношення між інтенсивністю лекційно-практичних курсів, які повинні були відвідувати студенти і намаганням останніх ігнорувати їх, готуючись до чергових іспитів. Саме тому протягом майже століття технологія випробувань постійно змінювалася,

еволюціонувала як чисто організаційно, так і змістовно.

На початку XIX ст. Статут 1804 р. передбачав контроль знань тільки для казеннокоштных студентів. Згідно з пунктом 118, для них «при закінченні курсів щороку буває випробування в загальних Зібраннях, і відзначені добропорядністю та успіхами бувають нагороджені медалями, які Радою в міру успіхів будуть призначені». Крім медалей, кращим студентам могли видати 250 руб., а за вирішення математичної задачі теж нагороджували аналогічною сумою. Перехідні щорічні курсові іспити проводилися і на «підготовчому» відділенні (на ньому в 1806 р. навчалось 11 осіб). Наприклад, на випробуваннях із психології в ад'юнкта Й. М. Ланга п'ять слухачів одержали відмінні оцінки, а четверо «четвірки». Враховуючи, що він не володів російською мовою, а слухачі не могли добре знати латинську чи німецьку, лібералізм викладача безперечний. Спершу курсові випробування для студентів проводили в травні, а з 1812 р. – у червні – на факультетських або «приватних зібраннях». На остаточному (випускному) іспиті опитування проводилось з усіх предметів, що вивчалися протягом трьох (на медичному – чотирьох) років. Програми екзаменів склалися латинською, німецькою й російською мовами, студент повинен був відповідати тією мовою, якою володів професор. Із кожного предмету студенти жеребкуванням брали по три білети, причому Вчена рада 7 січня 1807 р. фактично

санкціонувала відповіді латиною, назвавши її «загальновідомою мовою».

Передбачалися усні й письмові відповіді. До 14 травня 1819 р. студенти могли одержати такі оцінки: a (notam eminentiae) – найвища оцінка, b (bene) – добре; c (sufficiens) – достатньо, d (nullam dederit responsionem) – відсутність будь-яких знань. Якщо іспит закінчувався невдачею, студент залишався на другий рік [1, с. 116; 2, с. 21].

Після завершення іспитів 30 червня студенти виступали з промовами, читали власні вірші присутнім. Як правило, їхні праці носили філософсько-моралізуючий характер. Наприклад, 30 червня 1817 р. О. Склабовський підготував промову «Об испорченности природы человека и о помощи, какую доставляет нам истинная философия к поправлению оной», М. Белозерський «О любви к Отечеству», Є. Бразоль – «Воспоминание о Родине» Д. Сафонов – «О истинном счастье» тощо [3].

У 1818 р. Рада Харківського університету у зв'язку з низьким рівнем знань студентів із загальноосвітніх дисциплін вирішила: протягом двох років вступники повинні їх вивчати на підготовчому відділенні. Потім у них приймуть іспити і зарахують на III курс університету слухати лекції зі спеціальних предметів. Однак Міністерство цю ідею не схвалило, заявивши, що загальноосвітні дисципліни повинні вивчатися в середніх навчальних закладах [4, с. 110].

Від 1819 р. щорічні випробування стали обов'язковими для всіх студентів. Вони проходили водночас з остаточними іспитами. Викладачі були зобов'язані надати конкретні зауваження щодо старанності та здібностей студентів, їхньої поведінки за період навчання. Усі ці показники мали бути в списках, які подавались ректорові й деканові відповідного відділення. У 1821 р. Вчена рада за згодою влади домоглася скасування курсових та перевідних випробувань, які, на думку професури, надто перешкоджали навчальному процесу. Тому до березня 1826 р. курсові іспити у Харківському університеті не проводилися. У той же час у Дерптському університеті обов'язкових випробувань взагалі не існувало. Упродовж навчального року там визначали 4 терміни (по 14 днів кожен), коли студент міг подати деканові заяву про бажання скласти випробування – в період від січня до грудня. Навчальний курс розподілявся на три частини, причому перші дві складали його половину; тільки студенти медичного факультету складали обидві частини одним іспитом через 2 чи 2,5 роки. Студенти інших факультетів складали всі частини одна за одною через рік. Таким чином, студенти Дерптського університету могли підлягати

остаточним іспитам, витримати випробування на посаду вчителя або взагалі не складати екзаменів. Не заборонялось витримувати іспити навіть через два роки після закінчення університету.

У 1824 р. студенти-математики Харківського університету після закінчення I та II курсу складали математику. Студенти етико-політичного відділення перевірялися з права природного, римського, кримінального, російського, політичної економії, дипломатії. Слухачі словесного відділення складали випробування з красномовства, поезії, естетики, історії російської словесності, грецької мови та словесності, латинської мови і словесності, археології, філології, загальної історії, загальної статистики, російської статистики, російської історії, французької мови, німецької мови та історії німецької словесності, польської мови. Ті, хто відвідував заняття з живопису, музики й танців, перевірялися і з цих мистецтв. Предметами для випробувань на медичному факультеті були: анатомія, фізіологія, патологія, терапія, судова медицина і медична поліція, фармакологія та фармація, хірургія [5, с. 110–111].

Курсові іспити необхідно було проводити після першого, другого й третього курсів, а медикам – і на четвертому, закінчуючи їх 10 червня. Знання перевірялися з усіх предметів, що вивчалися на даному курсі, а на остаточних випробуваннях – з головних предметів за всі роки навчання. Білети можна було брати тричі, якщо на перші два студент не міг відповісти. Оцінювання проводилось за п'ятибальною шкалою. Якщо з половини предметів студент одержував «двійку» або з двох дисциплін «одиницю» чи з одного предмету «нуль», він мав право на повторне випробування – не пізніше серпня. Допускалося не більше двох років перебування на одному курсі. Пізніше, з 30 вересня 1845 р. у разі невдалого складання випробувань студент міг стати лише вільнослухачем [6, с. 114–115].

У 1853 р. Вчена рада прийняла нові правила проведення курсових випробувань з розподілом предметів на головні й допоміжні. На підготовку до кожного давалося від трьох до шести днів. Як правило, студенти готувалися за своїми конспектами і користувалися посібниками лише тоді, коли лекції читалися невдало й безсистемно. Якщо іспити складали з тих допоміжних предметів, викладання котрих завершилося, присутніми були декан і члени Ради факультету. В інших випадках екзамену приймав викладач, який вів той чи інший предмет. Іспит з іноземної мови студенти могли складати за своїм бажанням на будь-якому курсі. Якщо студент вимушений був брати три білети,

то загальну оцінку визначали, враховуючи всі відповіді на них. На обдумування відповідей давалося всього кілька хвилин. Навіть якщо студент одержував три й більше незадовільних оцінки, рішення про відрахування виконувалося рідко, особливо коли йшлося про старшокурсників. Скажімо, 22 червня 1854 р. трьом студентам – медикам III й IV курсу, котрі по трьох предметах одержали незадовільні оцінки, ректорат Харківського університету просив Міністерство дозволити їх перескласти. Раніше 53 студентам, які не з'явилися з різних причин на чергові випробування, дозволено їх складати після канікул. [7, а. 13, 15, 21–22].

В грудні 1859 р. О. П. Рославський-Петровський звернувся до Вченої ради з пропозицією скасування курсових випробувань. Він вважав, що вони паралізували свободу занять студентів, примушували їх з квітня чи навіть раніше пропускати лекції. Потім відновити прогаїні години було надто важко. Майбутні іспити заважали й викладачам, бо вони неминуче починали рахуватися не з необхідністю витримати принцип науковості, хронологічної послідовності, а з наміром викласти найбільше матеріалу, потрібного для відповіді на екзаменах. З точки зору О. П. Рославського-Петровського, доцільним було б залишити остаточні іспити, навіть і частинами [8].

У 1861 р., враховуючи думку університетів, Міністерство народної освіти скасувало курсові іспити після I й III курсів, залишивши їх тільки після II курсу (для медиків – після III-го). Вони одержали назву напівкурсів. Для осіб, що претендували на стипендію, щорічні курсові екзамени залишилися. Усі іспити рекомендувалося проводити в стислі строки. Статут 1863 р. дозволяв університетам визначати форми іспитів відповідно до місцевих умов і педагогічної доцільності. У Московському, Варшавському, Казанському, Новоросійському університетах випробування проводилися на всіх курсах, по всіх предметах. У Харківському університеті їхній перелік окреслювали факультети, причому, як правило, з головних предметів. Із тих, що не виносилися на іспит, викладачі оцінювали успіхи студентів за результатами практичних занять [9, с. 162–164].

Уже в травні 1862 р. результати курсових іспитів у Харківському університеті (після II курсу) виявилися досить тривожними: надто багато було низьких оцінок. У вересні 1863 р. на засіданні Вченої ради заслухали рішення юридичного факультету, в якому стверджувалося: скасування курсових випробувань привело до зменшення рівня знань студентів. На поточні перевірки знань багато студентів не з'являлися, частина до канікул їх взагалі не закінчувала. Професори з інших

факультетів згодилися з думкою юридичного факультету щодо необхідності відновлення курсових іспитів, але з умовою, що для студентів I-II курсів дозволять перескладання незадовільних оцінок. Водночас професори Є. І. фон Бейер і О. В. Чернай зауважили: курсові екзамени були формальністю, тобто студенти займалися не наукою, а лише підготовкою до іспитів, втрачали самостійність мислення. Проф. П. Лавровський указав на занадто велику кількість предметів у повному обсязі, що виносились на випускні випробування. При поверненні курсових іспитів не було гарантії, що складнощів стане менше. Він пропонував виносити на остаточний екзамен лише ті дисципліни, які викладалися до закінчення курсу. П. Лавровського підтримав медичний факультет.

У 1864 р. курсові іспити були введені знову, хоча в Київському університеті до 1872 р. залишалися тільки напівкурсів на II курсі. Потім на юридичному факультеті їх відновили на I й III курсах, а з кінця 70-х років – на інших факультетах університету імені Св. Володимира. Таким чином, у 60-х рр. контроль знань студентів проводився в таких формах: постійне спостереження викладачів під час практичних занять, щорічні і напіврічні (напівкурсів) практичні випробування, щорічні і напіврічні теоретичні іспити. Практичні екзамени передбачали: усний виклад за вказаним викладачем посібником, письмово: пояснення джерел, написання творів, а також бесіди, експерименти, досліди. Якщо студент пропускав заняття протягом трьох місяців, до випробувань його не допускали. Проф. О. І. Паломбецькому вдалося вмовити Вчену раду прийняти таке рішення: студент відповідав лише на три білети, тому задавати йому додаткові питання заборонялося. Якщо відповідь на всі три білети була незадовільною, студент міг взяти ще один білет. Щоб одержати ступінь «дійсного студента», досить було мати в середньому оцінку «3» [10, с. 41–44].

Сучасники зауважували, що до кінця 60-х рр. курсові й остаточні іспити в Харківському університеті не були надто суворими. На одного студента випадало не більше 6–7 хвилин відповіді, тому частина студентів ризикувала не вчити всі питання програми [11, с. 57].

На жаль, Міністерство не затвердило досить раціональну пропозицію Вченої ради Харківського університету, яка передбачала зарахування всіх оцінок курсових випробувань при екзамені на кандидата або дійсного студента, якщо викладання даних предметів закінчувалося протягом I–III курсів. На остаточний іспит можна було винести курсові предмети, в разі, коли студент бажав одержати більш високий бал або при прийнятті нових

програм з раніше складених дисциплін. Між тим у Московському університеті їх зараховували саме на остаточних випробуваннях, тому керівництво юридичного факультету на початку 1864 р. знову запропонувало такий варіант. Історико-філологічний факультет вважав, що залік курсових балів можна дозволити хоча б з частини предметів, а фізико-математичний гадав, що ситуацію не треба змінювати. Свою логіку мав медичний факультет, на котрому існувала найбільша кількість предметів. Між тим термін навчання фактично тривав не 5, а 4,5 роки, адже в квітні-травні вже починалися практичні і теоретичні экзамени. Тому медики відстоювали проведення теоретичних випробувань з 1 вересня до 15 жовтня, а практичних – з 15 жовтня по 1 грудня (за прикладом медико-хірургічної академії) [12, с. 67–79].

До 1863 р. на медичному факультеті складали курсові іспити, на початку III курсу – напівлікарські, в кінці V курсу – остаточні. Крім того, існували перехідні контрольні випробування, напівлікарський іспит у кінці II курсу, лікарський экзамен на V курсі після канікул. Лише в 1872 р. були відмінені напіврічні репетиції для стипендіатів, напівлікарські іспити при переході на III курс, але замість них введено контроль з анатомії в кінці I курсу.

Щоб змусити студентів активніше відвідувати й працювати на лекціях, на початку 60-х рр., наприкінці грудня 1879 р., 15 червня 1894 р. влада забороняла літографувати професорські лекції, але студенти все рівно це робили, особливо на медичному факультеті.

15 березня 1872 р. навіть Рада міністрів Росії підкреслила значущість практичних занять: якщо студент їх не відвідував, крім усного іспиту, піддавався «особливим практичним випробуванням».

Ще з жовтня 1871 р. на історико-філологічному факультеті були підготовлені «Правила о курсовых и окончательных экзаменах», які передбачали, що на IV курсі не повторювалися ті випробування, що мали місце в попередніх курсах. При переході на III курс оцінки з загальноосвітніх предметів враховувалися як остаточні [13, с. 123–124].

1876 р. студентам природничого профілю дозволили замінювати курсові іспити практичними заняттями. Після прийняття Статуту 1884 р. вийшли правила заліку півріччя для студентів університетів, які замінили курсові. Вони проводилися після другого, четвертого і шостого півріччя, а в непарних півріччях ввели перевірочні бесіди, в яких студенти доводили свою старанність. Вивчити грецьких та римських авторів (у філологів вони

стали основними) і скласти по них звіт викладачеві, підготувати письмові роботи. За півріччя треба було вивчити одну книгу або трагедію, обширний діалог чи комедію, велику промову, два невеликих діалоги, дві невеликих промови видатних греків і римлян стародавніх часів. Студент фізико-математичного факультету повинен був щотижнево відвідувати як мінімум 15 год. протягом півріччя, брати участь у практичних вправах не менше ніж по двох курсах. Майбутній спеціаліст природничих наук був зобов'язаний прослухати 16 лекцій на тиждень і також бути присутнім на практичних заняттях хоча б із двох предметів. На медичному факультеті курсові випробування залишилися. Заліки вважалися доказом старанності студента у вивченні навчальних предметів, а перевірочні бесіди – дидактичним засобом, коли викладач поповнював, розтлумачував матеріал, неправильно чи недостатньо засвоений. Якщо виникали сумніви щодо старанності студента, перевірялися його конспекти. Він повинен був довести, що писав їх особисто. Крім того, з'ясовувався рівень його участі в семінарах, практичних заняттях, перевірялася якість домашніх робіт. Остаточні іспити з вересня 1887 р. приймали державні комісії, про введення яких йшлося ще в 1809 р. [14, с. 5–13].

При обговоренні положень Статуту 1884 р. проф. В. Я. Данилевський 24 вересня 1888 р. вважав за необхідне висловити окрему думку щодо заліків півріччя на медичному факультеті. Доцільно було б, заявив він, проводити їх лише за темами практичних занять, але з правом задавати питання студентам з суміжних наук. Крім того, перед остаточними випробуваннями необхідно організувати курси з метою повторення змісту того чи іншого предмету або його найбільш важливих чи важких розділів. Їх могли б проводити і приват- доценти, адже курси не були лекціями, а скоріше педагогічними нарадами [15, а. 1–13в.].

Державні екзаменаційні комісії перевіряли знання студентів з головних дисциплін. На юридичному факультеті ними вважалися: римське право, цивільне й торгове право та цивільний і торговий процес, кримінальне право і кримінальний процес, історія російського права і церковне право, державне, міжнародне, поліцейське право, політична економія, фінансове право і статистика, енциклопедія правознавства та історія філософії права. Наприкінці 90-х років цей перелік дещо зменшився. Членам комісії, яку призначав міністр, кожний студент подавав твір з римського, цивільного або кримінального права чи з історії російського права. Можна було також пред'явити роботу, за яку студент

одержав раніше золоту чи срібну медаль або почесний відгук чи премію. Якщо комісія встановлювала, що твір укладено не автором, випробування не проводилися. Потім протягом 5 годин студенти за групами письмово відповідали на питання білета (за півгодини дозволялося взяти другий білет), після чого їх екзамінували усно. При цьому дозволялося задавати додаткові питання. У разі отримання однієї «двійки» студент міг одержати диплом II ступеня, якщо з двох предметів мав «дуже задовільно». Перескладання на диплом I ступеня дозволялося [16, с. 3–11].

Для студентів історико-філологічного факультету протягом 4 днів проводилися за групами письмові випробування. Вони передбачали переклади з російської мови грецькою й латинською, тлумачення латинського тексту (для «слабких» студентів – російською мовою). В останній день писали твір з класичної філології або грецької чи римської історії, або історії стародавнього класичного мистецтва, дозволялося вибирати й теми з діалогів Платона, трактатів Аристотеля. Перескладання іспитів не дозволялося [17, с. 4–5, 35].

До літа 1889 р. досвід заліків та державних випробувальних комісій показав їхню нездатність покращити рівень знань студентів і низьку педагогічну цінність контролю. Починаючи з середини 80-х рр., студентів найбільше турбували іспити, і на лекції вони ходили не для поповнення знань, а щоб дізнатись, які саме питання будуть на випробуваннях. Піврічні заліки стали формальністю, адже викладачі опитували кількох студентів, а ставили оцінку про належну старанність усім присутнім на бесідах. Що стосувалося випробувальних комісій, то з 1891 р. вони діяли лише в травні (до цього працювали й восени). Тільки на юридичному факультеті комісії діяли двічі на рік через значну кількість студентів. Однак вони видавали багато дипломів I ступеня особам зі слабкими знаннями. В серпні 1889 р. напівкурсів іспити було відновлено. Частина предметів складала після I курсу, другу після II курсу, причому одержані оцінки зараховувалися потім державними комісіями. Спершу це рішення вважалося тимчасовим, але швидко перетворилося на постійне, а в 90-х роках напівкурсіві екзамені проводилися наприкінці другого й четвертого півріччя (семестрів), а на юридичному факультеті – і в шостому семестрі. Після цього півріччя, змагальні на стипендії випробування втратили будь-який сенс [18, с. 121–124; 19, с. 622].

Таким чином, до початку ХХ ст. існували напівкурсіві випробування наприкінці I та II курсів для студентів трьох факультетів, а з III на

IV курс переходили без іспитів: існувала перевірка знань письмовою роботою. Але через завантаженість державних комісій частині студентів доводилося чекати екзамену протягом року. До того ж одноманітні програми знеособили викладання, накопичення матеріалу на випускних іспитах стало лише пробою пам'яті. Відділення випробувань від поточного викладання посилювало відносність, неадекватність екзаменаційних оцінок знань та вмінь студентів, зменшило значення реальної щоденної підготовки. Наголос на винятковій важливості державних комісій примушував студентів старшого курсу зосереджуватися лише на підготовці до випробувань, занедбавши навчання [20, с. 555].

Під час роботи в Харківському університеті комісії з питань улаштування університетів прихильники свободи відвідування лекцій звернулися й до проблеми випробувань. Вони стверджували, що іспити – не педагогічний захід, а лише контроль знань, який мало що давав. Тому необхідно формувати систему предметних випробувань, ліквідувати мінімальні й максимальні строки перебування студентів в університеті [21, с. 10–11]. У проекті нового Статуту 1905 р. було закладено, по-перше, право університетів складати один або кілька навчальних планів, а студенти могли з них вибирати оптимальний. Згідно з проектом, на медичному факультеті можна було навчатися 5–8 років, на інших – 4–7 років [22, с. 44–45].

Наміри щодо введення предметної системи обговорювалися в Харківському університеті з вересня 1900 р., дебати проходили й в інших університетах. Із 13 червня 1906 р. почалося її введення до навчальної системи. Вона передбачала, що студенти самостійно вибирали термін складання іспиту з предмету, викладання котрого закінчилось. Предметний навчальний план складався з низки планів для окремих груп предметів, у центрі якого був один з головних предметів системи наук, пов'язаний із суміжними дисциплінами. Звичайно, для предметного навчального плану потрібно мати значну кількість викладачів. Навіть у Московському університеті в 1906/07 навч. році не вдалося організувати паралельні групи з 30–50 студентів з п'яти напрямів (з 11–ти). Крім того, знову з'явилася категорія «вічних студентів», які вчилися в Харківському університеті та інших по 10–12 років [23, с. 5–11, 21]. Тому довелося з листопада 1915 р. перенести ряд предметів, що складали в державних екзаменаційних комісіях, до напівкурсіві іспитів. Студенти-медики до листопада 1915 р. склали випробування на ступінь лікаря в державних комісіях з 23 предметів. Серед них були й ті, що раніше входили до напівкурсіві іспитів. Тому вирішили відмінити складання 5 предметів,

залишивши практику в семи клініках [24, с. 13–14; 25, с. 16–17].

Розроблений проект нового університетського Статуту в 1916 р. містив положення про скасування державних іспитів, скорочення терміну навчання. Цього ж року почався експеримент, який передбачав ліквідацію випускних іспитів, але завершений не був.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Феофанов А. М. Студенчество Московского университета XVIII – первой четверти XIX века / А. М. Феофанов. – М. : Изд-во ПСТГУ, 2011. – 253 с.
2. Сочинения студентов и вольнослушающих Императорского Харьковского университета, читанные с одобрения словесного отделения 30 июня 1817, как продолжение экзамена в сем отделении. – Х., 1817. – 110 с.
3. Украинский журнал. – 1824.— № 14.
4. Физико-математический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования... – 2008...
5. ДАХО, ф. 667, оп. 286, спр. 209.
6. Записка в Совет Императорского Харьковского университета А. П. Рославского-Петровского 1859 г. об отмене курсовых испытаний желательности // ВКП ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна, 1122/с, спр. № 609. – 2 арк.
7. Журнал Министерства народного просвещения. – 1876. – Ч. 187.
8. Воронов А. Г. Воспоминания бывшего студента Харьковского университета 60-х годов / А. Г. Воронов // Харківський університет у XIX – початку XX століття у спогадах його професорів та вихованців : У 2 т. – Х. : Сага, 2010. — Т. 2. – С. 25–46.
9. Загурский Л. Н. Опыт истории юридического факультета Императорского Харьковского университета / Л. Н. Загурский. – Х. : Тип. А. Дарре, 1906. – 162 с.
10. Протоколы... – 1870. – 10 февраля.

11. Историко-филологический факультет за первые сто лет его существования... – 2007 ...
12. Правила о зачете полугодий студентам Императорских Российских университетов. – СПб., 1885. – 16 с.
13. ДАХО, ф. Р – 5810, оп. 1, спр. 141.
14. Правила о производстве испытаний в юридической комиссии. – СПб., 1887. – 14 с.
15. Правила о производстве испытаний в комиссиях историко-филологических // Прибавление к № 11 «Циркуляра по Харьковскому учебному округу ноября 1887 г.» – Х., 1888. – 43 с.
16. Физико-математический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования... – 2008...
17. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения / С. В. Рождественский. – СПб., 1897. – 786 с.
18. Виноградов П. Учебное дело в наших университетах / П. Виноградов // Вестн. Европы. – 1901. – Кн. 10. – С. 537–573.
19. Гиршман Л. Л. В Совет Императорского Харьковского университета / Л. Л. Гиршман. – Х. : пар. типо-литогр. М. Зильберберг и С-вья, 1901. – 15 с.
20. Проект Общего Устава Императорских Российских университетов. – СПб., 1905. – 71 с.
21. Ивановский В. Н. Предметная система в наших университетах и ее применение к философским наукам / В. Н. Ивановский. – СПб. : Сенат. тип., 1907. – 56 с.
22. Об испытаниях в комиссиях при университетах // Журн. М-ва нар. просвещения. – 1916. – Ч. 61. – С. 12–15.
23. Об испытаниях на степень лекаря // Там само. – С. 15–18.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Куліш Сергій Миколайович – кандидат історичних наук, доцент Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Коло наукових інтересів: історія традицій та інновацій в підготовці науково-педагогічних кадрів у Харківському університеті (1805-1917 рр.)

УДК 378.1

МЕТОДОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Віталій КРАВЦОВ (Кіровоград)

Реалізація основних завдань професійно-педагогічної діяльності, окреслених у Національній концепції розвитку неперервної педагогічної освіти України та інших нормативних документах, вимагає від учителя бути здатним на високому рівні організувати навчально-виховний процес, вести наукові дослідження, вільно володіти методологією педагогіки, опанувати новими технологіями та інформаційними системами, узагальнювати

передовий педагогічний і методичний досвід, критично оцінювати результати власної роботи, творчо працювати у напрямку професійного самовдосконалення. Як свідчить аналіз сучасної наукової літератури, відповідність сукупності означених вимог може бути забезпечена за умови сформованості у майбутнього вчителя розвинутої методологічної культури, що робить актуальним дослідження теоретичних засад та практики її формування.